

Діана БОБ'ЯК

ВОВНЯНА «ЛІЖНИКОВА» ТКАНИНА В ПРАКТИЦІ ХУДОЖНИКІВ, МОДЕЛЬЄРІВ І НАРОДНИХ МАЙСТРІВ: ВПЛИВ КОМПОЗИЦІЇ НА ФОРМОТВОРЕННЯ ВБРАННЯ

Розглядаються композиційні особливості формотворення одягу, виготовленого з вовняної «ліжnikової» тканини.

Ключові слова: одяг, ліжник, ліжnikова тканина, ліжnikове вбрання, композиція, орнамент, колорит.

© Д. БОБ'ЯК, 2016

Ліжники — це товсті вовняні вироби, які мають Лоб'ємну поверхню та довгий двосторонній ворс. Вони посідають вагоме місце в художньому ткацтві України завдяки глибоким історичним кореням і багатим мистецьким традиціям. Здавна ліжники мали обрядове, інтер'єрне і господарське призначення. Аналоги таких виробів побутували також в інших народів Карпато-Балканського регіону. За декором вони бувають: без оздоблення (характерні застосуванням однотонної колористики без декорування тканим узором), смугасті (з симетрично вибудованими по горизонталі пасами, які позмінно чергуються по всій площині виробу) та коверцеві (заповнені орнаментальними композиціями, складеними з ромбів, «скосяків», «клинців», смужечок тощо). Художньо-естетичні особливості традиційних українських, зокрема гуцульських, ліжників є основою для новаторських творчих пошуків та надихають сучасних художників, модельєрів, дизайнерів і народних майстрів на сміливе експериментування — створення оригінальних не лише інтер'єрних, а й одягових виробів. На формотворення моделей одягу, виконаних з ліжnikової тканини, впливає структура, фактура й орнаментика матеріалу.

Інформація про традиційні ліжники у побуті та обрядах українців різних теренів міститься в працях вітчизняних і зарубіжних учених: О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Левченка, В. Залозецького, В. Василенка, Ф. Вовка, Я. Оринжини, Я. Фальковського, В. Шухевича, П. Мусієнка, І. Гургули та ін. Художні особливості й еволюцію декору традиційних ліжників досліджували С. Сидорович, М. Сахро, А. Жук, Б. Бутник-Сіверський та Р. Захарчук-Чугай. Докладніший аналіз регіональної своєрідності традиційних ліжників інтер'єрного призначення й створених на їх основі авторських творів першої третини ХХ — початку ХХІ ст. здійснила О. Никорак [2, с. 263—284].

Не пройшло повз увагу вітчизняних дослідників художнього ткацтва і таке нове явище, започатковане наприкінці ХХ ст. Ганною Вінтоняк з Коломиї, як виготовлення одягових компонентів з ліжnikових тканин. Так, лаконічну характеристику крою і декору спортивного вбрання, зокрема безрукавок заслуженої художниці України Г. Вінтоняк, вперше здійснила вчена О. Никорак у монографії «Українська народна тканина» (2004) [2, с. 140] та в альбомі «Ганна Вінтоняк» (2011) [1, с. 31]. Цінним джерелом візуальної інформації про інші компоненти су-

часного одягу, зокрема пальт, курток з ліжникових тканин, які створені на початку XXI ст., є видання художниці й педагога З. Шульги «Рукотворна тканина. Традиції та сучасність» (2005) [5, с. 119—144]. У ньому вміщено найоригінальніші моделі верхнього плечового вбрання, виконані за проектами художників-текстильників і дизайнерів, а також народних майстрів.

Незважаючи на високу мистецьку цінність таких моделей сучасного святкового і спортивного вбрання з ворсових тканин, вони не були предметом окремого вивчення і не отримали належної мистецтвознавчої оцінки.

Актуальність пропонованого дослідження полягає у потребі аналізу окремих аспектів модерного творчого процесу в галузі ткацтва, зокрема ліжничарства, які знаменують новаторські тенденції його розвитку.

Мета дослідження — проаналізувати художні особливості декору ліжникової тканини як матеріалу для сучасного одягу, а також творчих досягнень художників-текстильників, модельєрів, дизайнерів і народних майстрів, що працюють у цій царині.

На автентичний ліжник як тканину для одягу художники та модельєри звернули увагу через його екологічно-чисту сировину (застосування натуральної вовняної пряжі та природних барвників), що забезпечує велику теплостійкість та довговічність експлуатації вбрання. Джерелом натхнення дизайнерам стала структура, фактура, а також вишукана композиція художньої ліжникової тканини, що є головною передумовою і першоосновою у виборі форми та функціонального призначення одягу. Структура і фактура впливає на визначення силуету виробу, його технологічного рішення і наступного декорування. Так, мотив ромба, поширений в українських, зокрема гуцульських, ліжниках, найчастіше знаходить своє відображення у творчих проектах художників текстилю як акцент, який гармонійно поєднаний з іншими елементами орнаментики. Завдяки композиції дизайнери розкривають взаємозв'язок усіх деталей декору, виділяючи спочатку основні, а потім другорядні його складові [6, с. 19]. В свою чергу художні особливості матеріалу задають напрям образному вирішенню моделей одягу.

За аналогією з традиційними гуцульськими кептарями художниця Г. Вінтоняк виконала спортивні

Іл. 1. Проектував З. Шульга, викон. М. Вепрук. Жіноче пальто «Паморозь», 2000 р.

безрукавки «Ватра» (1979) і «Беркут» (1980) з вовняної ліжникової тканини прямого покрою. Прямий силует виробів зумовлений передусім товщиною і жорсткістю цього матеріалу, однак він ускладнюється через стилізовану геометричну композицію (мотиви трикутників, ромбів, «клинців» і «скосків»), взяту з традиційних взористих ліжників-коверців. Творче обдарування мисткині проявилось насамперед у виважених пропорційних співвідношеннях мотивів орнаменту з нейтральними білими та насиченими вишневими площинами фону. Вона вдало використовує природне забарвлення вовни, гармонійно поєднуючи м'які відтінки білого, сірого та чорного кольорів.

У 90-х рр. XX ст. косівські, коломиїські, львівські та київські митці підхопили й розвинули ідею розробки ексклюзивних моделей верхнього вбрання на базі ліжникової тканини і стали виготовляти переважно довгі пальта [1, с. 31].

Значний внесок у творення ліжникового одягу зробила художниця доцент Львівської національної академії мистецтв Зеновія Шульга. У 1998 р.

Іл. 2. Я. Сахро, О. Литвин. Жіноче пальто «Мережане», 2011 р.

вона організувала пленер художнього текстилю «Екологічний ракурс», який щорічно відбувався на базі яворівського осередку ліжникарства (с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області) [2, с. 140, 277]. Цей захід був покликаний відроджувати ліжникарство і килимарство, а також сприяв пошуку новаторських мистецьких рішень та обміну художнім досвідом. Здебільшого творчі задуми митців спрямовувались на створення комплектів верхнього одягу з екологічно чистих пухнастих теплих вовняних тканин. Під впливом професійних художників окремі місцеві майстри теж почали виготовляти оригінальну ліжникову тканину і застосовувати її у моделюванні верхнього вбрання. Найхарактерніші мотиви орнаментів, схеми їх розташування та кольорові сполуки, властиві старовинним гуцульським ліжникам, склали основу декору авторських моделей.

Пластичні властивості цих товстих ворсових виробів суттєво вплинули на простоту крою прямого або розширеного донизу силуету компонентів одягу. Зокрема, довге жіноче пальто «Паморозь» (2000), створене за проектом З. Шульги, характерне прямим силуетом і досить широкими рукавами. Оригінальну композицію формують почергово розміщені видовжені вертикально прямокутники, які мають певну схожість з орнаментикою старовинних ахроматичних поперечносмугастих ліжників «у паси», «у батки». Власне, вертикальне розташування смуг

і підкреслює стрункість силуету та додає динамічності цьому виробу. З такої ж вовняної тканини виготовлений циліндричний головний убір, що є доповненням до верхнього ворсового вбрання та завдяки подібності декору й колірних сполук утворює цільний комплекс одягу (Іл. 1).

Традиційні геометричні орнаменти автентичних взористих ліжників-коверців склали основу творчої інтерпретації при створенні сучасних ліжникових тканин для серії моделей прямих силуетів — пальта «Спогад» і напівпальта «Горицвіт» (2002) черкаських дизайнерок Олександри та Олеси Теліженків. Мотиви «скосиків», зизгазів, квадратів розташовані по горизонталі й діагоналі не лише симетрично, а й асиметрично. Виробам мисткинь характерні згармонізовані чорні, сірі, коричневі і білі відтінки. Вдалим завершенням композиції пальт є короткі білі пухнасті вовняні торочки, якими оздоблені краї пілок.

Новаторством у декорванні ліжникової тканини, яку застосовують як пальтову, є асиметричне компонування орнаментів. Так, колекцію дитячих коротких пальт з морщеними понизу рукавами і накидок-безрукавок «Карпатська легенда» (2002) розробила молдавська модельєрка Анжела-Дойна Безуцька. Особливістю цього одягу є використання асиметрії як у покрої, так і в оздобі. Композицію складають мотиви ромбів, прямокутників, трикутників, які є типовими для орнаментики взористих ліжників. Завдяки застосуванню тонально наближених коричневих, оранжево-вохристих, а також ахроматичних барв (що притаманне старовинним «саморідним» ліжникам), дизайнерка дещо згармонізувала ті елементи декору, які розташовані на площині виробу хаотично.

Художники часто використовують один елемент декору як акцент, розміщуючи його асиметрично та поєднуючи з мотивами, які не надто виділяються на передній план. Прикладом цього є верхнє вовняне вбрання — довгі жіночі пальта прямих силуетів (2002), виконані за проектом львівської художниці Маргарити Жиліної. Вони декоровані чорним зубчастим ромбом на рукаві та по низу однієї з пілок, що гармонійно доповнений поздовжніми вертикальними, тонально зближеними вохристо-жовтими і зеленими смугами. Своєрідністю тканини для її авторських творів є ущільнена структура і короткий ворс. Для логічного завершення композиції пальта краї пі-

лок суцільно оздоблені вузькою смугою-бейкою, виготовленою зі шкіри чорного кольору.

Проекти інших майстрів відрізняються використанням абсолютно нової орнаментики. Прикладом цього є виріб дизайнерки Олени Крукенецької, яка запропонувала досить стриманий, але разом із тим своєрідний принцип композиційного рішення білої ліжникової тканини. Вона спроектувала коротке жіноче пальто прямого крою, декороване поздовжніми й поперечними смугами чорного та коричневого кольорів (які дещо нагадують ткану оздобу смугатих ліжників), що взаємно перетинаються на верхніх частинах пілочок. Подібними пасмами акцентовано також лінії шивання рукавів. Такі декоративні деталі досить вдало контрастують із загальним нейтральним тлом моделі одягу. Аналогічно з оздобою традиційного ліжника низ пальта викінчений невеличкими пухнастими тороками.

У розробках вовняного ворсового одягу київської модельєрки Галини Забашти можна відстежити нетипове застосування ткані оздобу. Зокрема, у моделі довгого, білого жіночого пальта прямого покroю «Контрасти» (2002) мисткиня пропонує декор у вигляді хрестоподібних мотивів вохристих та зелених відтінків. Лінії вшивання рукавів вона підкреслює швом «стебнівка», який є важливим доповненням композиції виробу. Для оздоблення низу підкочених рукавів і подолку пальта Г. Забашта застосовує обрамлення пухнастими вовняними торочками. Художниця оригінально продумала композицію ліжникової тканини і для прямокутної за формою сумки, що завдяки поєднанню білого, вохристо-оранжевого і чорного кольорів слугує вдалим довершенням пальта. В основі її оздобу — поєднання ширших вертикальних і вузьких горизонтальних смужок, які ритмічно повторюються по всій площині. Низ виробу оздоблений меншими й більшими пухнастими нитяними тороками (виконаними з білої вовни), які не лише доповнюють, а й підтримують та завершують його композицію. Бокові частини сумки теж декоровані швом «стебнівка», що виконує в композиції роль нюансу. Таким чином, Г. Забашта розробила оригінальні ліжникові вироби, що характеризуються лаконічним застосуванням тканого орнаменту, який контрастує із нейтральним фоном тканини.

Досить своєрідним є верхній жіночий одяг прямих силуетів (з нефарбованої вовняної ворсової тка-

Іл.3. О. Лицак. «Колекція весільних суконь», 2004 р.

нини), проєктований львівськими художницями Світлоною Ярич та Оксаною Миронович. Їхня колекція осінь-зима 2011, яка складається з 11 одягових комплектів, має оздоблення, споріднене з авангардною графікою, що є результатом художньої інтерпретації орнаментики традиційного гуцульського ліжника [4, с. 136, 137].

Для сучасних майстрів, окрім ткані оздобу, додатковим засобом декору є орнаментування різнокольірною вишивкою. Особливим новаторством вирізняються комплекти одягу коломийських художників-текстильників Оксани Литвин і Ярослава Сахра. У проєктах жіночого й чоловічого вбрання майстри деколи використовують крій та елементи оздоблення традиційних покутських і гуцульських гуглів, сардаків і кожухів [3, с. 28]. Художнє вирішення цих моделей відзначається значною варіативністю. Для них притаманні короткі та довгі, подекуди зі зборками,

Іл. 4. О. Ситник, Н. Холодило. Моделі жіночого вбрання (напівпальто, костюм-безрукавка, штани)

рукави, різні за формою коміри й кишені. Митці досягають щораз іншого звучання тканого декору і цільності сприйняття компонентів одягу внаслідок стилізації та продуманої інтерпретації елементів, мотивів і композиції гуцульських ліжників-коверців. Для кольору тла вони зазвичай застосовують відтінки білого, сірого та чорного, оздоблюючи тканину рослинними мотивами з використанням різноманітних технік вишивання («гладь», «стебнівка», «кучерявий шов» та ін.). Своєрідністю декорування їхніх творів є трикотажні бейоки у з'єднувальних, обметувальних і декоративних швах (Іл. 2).

Косівські художники теж застосовують структуру, ворсову поверхню та взори гуцульських ліжників як джерело творчого натхнення для своїх робіт. Так, фактура та мотиви орнаментів традиційних ліжників-коверців стали першоджерелом інтерпретації у створенні проектів гобеленів та одягових тканин викладачки Косівського інституту прикладного

та декоративного мистецтва Вікторії Дутки. На щорічних показах народного одягу «Лудине-фест» у м. Косові, організаторами яких є викладачі цього ж навчального закладу, молоді дизайнери презентують колекції вбрання, виготовлені на основі автентичних тканих виробів, зокрема ліжників.

Інші дизайнери розробляють одяг, з однотонної білої ліжникової тканини, яка зовсім не декорована тканим орнаментом (як у старовинних безузорних ліжниках). Так, заслуговує на увагу колекція весільних суконь (2004), спроектованих Олександром Лицак. Окрім комплектів, виконаних із льону та органзи є ансамбль вбрання, однією зі складових якого є накидка напівприлеглого силуету, виготовлена з білої ліжникової тканини. Відсутність тканого оздоблення певним чином компенсують продовгуваті масивні тороки, розташовані на широкому комірі та по низу рукавів, а найдовші — на поділці виробу. Таким чином, вони не лише виконують функцію головної прикраси, а й надають накидці об'ємності (Іл. 3).

Дизайнерки Олеся Ситник і Наталка Холодило створили одяг, який відрізняється від уже охарактеризованих нами застосуванням вовняної нефарбованої ворсової тканини не тільки у пальтовій групі, а й в об'ємних моделях напівпальта, костюма-безрукавки і штанив. Тож модельєри довели, що ворсова ліжникова тканина є також придатна для виготовлення вбрання з вибагливішими приталеними силуетними формами (Іл. 4).

Особливо вишуканими є моделі безузорного зимового верхнього одягу прямих силуетів (зі швишними широкими рукавами) народних майстринь Олеси та Наталі Петричів зі с. Яворів, що на Косівщині. Їхній творчий доробок складають довгі та короткі пальта з капюшонами, дитячі куртки і накидки з власноручно витканих, як правило, однотонних ліжникових тканин. Майстрині фарбують вовну природними барвниками (відвари лушпиння цибулі, кори дуба, шкаралупи горіхів тощо), при цьому хімічні речовини долучають тільки для закріплення кольору. Масивні вовняні китиці служать не лише зав'язками, вони є водночас своєрідним елементом оздоби вбрання. Комплекти одягу з вовняних ворсових тканин, створені художниками-текстильниками, модельєрами, дизайнерами і народними майстрами неодноразово демонструвалися на вітчизняних і зарубіжних виставках, а також ярмарках і фестивалях.

Отже, візерунки автентичних гуцульських ліжників і ліжників-коверців, у яких переважають прямі, ламані і ступінчасті лінії (смуги), мотиви ромбів, «скосиків», «клинців», послужили основою для стилізації, інтерпретації й творчих пошуків новаторського художнього вирішення тканин для одягових компонентів. Пластичні властивості фактурної ворсової поверхні формують м'які, розпливчасті форми цих мотивів, що надають сучасним творам особливої виразності і мистецької своєрідності. Композиція вовняної тканини впливає на формотворення одягу, оскільки взір ліжника, який зазвичай складається з ламаних ступінчастих ліній, контактуючи з силуетом вбрання, якоюсь мірою підкреслює його (пом'якшуючи або ж геометризуючи).

Таким чином, спираючись на українські народні традиції ліжництва, митці створюють оригінальні ворсові тканини для моделей святкового, спортивного вбрання і виставочних творів образно-асоціативного характеру. Вони засвідчують формування новітньої вторинної традиції формотворення і декору ексклюзивного вбрання, яка співзвучна з тенденціями розвитку сучасної моди.

1. Ганна Вінтоняк. Альбом / автор вступ. ст., упоряд. О. Никорак. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2011. — 208 с. : іл.
2. Никорак О.І. Українська народна тканина XIX—XX ст. Типологія, локалізація, художні особливості. Ч. 1. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України) / О.І. Никорак. — Львів : Афіша, 2004. — 584 с. : іл.

3. Никорак О.І. Фольклорні мотиви в українському дизайні одягу / О.І. Никорак // Мистецтвознавство'07: Збірник наукових праць. — Львів, 2007. — Ч. 1. — С. 21—30. — (Бібліогр.: 16 назв. — укр.).
4. Цимбалюк О.К. Європейськість сучасної української моди / О.К. Цимбалюк // Мистецтвознавство'08: Збірник наукових праць. — Львів, 2008. — С. 129—140. — (Бібліогр.: 18 назв. — укр.).
5. Шульга З.М. Рукотворна тканина. Традиції та сучасність / З.М. Шульга. — Львів : Сургут, 2005. — 256 с. : іл.
6. Яремків М.М. Композиція: творчі основи зображення. Навчальний посібник / М.М. Яремків. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. — 112 с.

Diana Bobiak

WOOLEN «LIZHNYK» FABRIC IN THE PRACTICE OF ARTISTS, DESIGNERS AND CRAFTSMEN: IMPACT ON SHAPING THE COMPOSITION OF CLOTHES

The article discusses the composite features of costumes formation made of woolen «lizhnyk» fabric.

Keywords: clothes, lizhnyk, «lizhnyk» fabric, «lizhnyk» clothes, composition, ornament, coloring.

Диана Бобьяк

ШЕРСТЯНАЯ «ЛИЖНИКОВАЯ» ТКАНЬ В ПРАКТИКЕ ХУДОЖНИКОВ, МОДЕЛЬЕРОВ И НАРОДНЫХ МАСТЕРОВ: ВЛИЯНИЕ КОМПОЗИЦИИ НА ФОРМООБРАЗОВАНИЕ ОДЕЖДЫ

Рассматриваются композиционные особенности формообразования одежды, изготовленной из шерстяной «лижниковой» ткани.

Ключевые слова: одежда, лижнык, лижниковая ткань, лижниковая одежда, композиция, орнамент, колорит.